

Åtgärdsprogram för rönnparktbagge 2008–2010

(Agrilus mendax)

RAPPORT 5818 • MARS 2008

Åtgärdsprogram för rönnpraktbagge, 2008–2010

(Agrilus mendax)

Hotkategori: **STARKT HOTAD (EN)**

Åtgärdsprogrammet har upprättats av
Bengt Ehnström, Nås

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: CM Gruppen AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/bokhandeln

Naturvårdsverket

Tel: 08-698 10 00, fax: 08-20 29 25

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Länsstyrelsen i Gävleborgs län

Tel: 026-17 10 00, fax: 026-026-17 13 18

E-post: lanstyrelsen@lx.lst.se

Postadress: 801 70 Gävle

Internet: www.x.lst.se

ISBN 978-91-620-5818-0.pdf

ISSN 0282-7298

Elektronisk publikation

© Naturvårdsverket 2008

Tryck: CM Gruppen AB, Bromma 2008

Layout: Naturvårdsverket och forsbergvonessen

Omslagsbilder: Rönnpraktbagge;

- larvgångar (Lundström)

- två färgvarianter av skalbaggen (Axelsson och Nylander)

- svensk utbredning (ArtDatabanken, SLU).

Förord

Naturvårdsverket har i flera sammanhang, bl.a. i "Aktionsplan för biologisk mångfald" (1995) framhållit vikten av att utarbeta och genomföra åtgärdsprogram för hotade arter och biotoper. Åtgärdsprogrammen och deras genomförande är nu ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet, Ett rikt växt- och djurliv (prop 2004/05:150 Svenska miljömål - ett gemensamt uppdrag) och samtliga sex ekosystemrelaterade miljömål, (prop. 2000/01:130 Svenska miljömål - delmål och åtgärdsstrategier). Miljömålet slår bland annat fast att antalet hotade arter ska minska med 30% till 2015 jämfört med år 2000. Dessutom ska förlusten av biologisk mångfald vara hejdad till år 2010. Den sistnämnda målsättningen lades också fast vid EU-toppmötet i Göteborg 2001 och världstoppmötet "Rio+10" i Johannesburg 2002.

Åtgärdsprogrammet för rönnpraktbagge (*Agrilus mendax*) har på Naturvårdsverkets uppdrag upprättats av Bengt Ehnström. Programmet presenterar Naturvårdsverkets syn på vilka åtgärder som behöver genomföras för arten. Åtgärdsprogrammet innehåller en kortfattad kunskapsöversikt och presentation av åtgärder som behöver genomföras under 2008-2010 för att förbättra rönnpraktbaggens bevarandestatus i Sverige. Åtgärdena samordnas mellan olika intressenter, varigenom kunskapen om och förståelsen för arten eller biotopen ökar. Förankringen av åtgärdena har skett genom samråd och en bred remissprocess där statliga myndigheter, kommuner, experter och intresseorganisationer haft möjlighet att bidra till utformningen av programmet.

Det här åtgärdsprogrammet är ett led att förbättra bevarandearbetet och utöka kunskapen om rönnpraktbagge. Det är Naturvårdsverkets förhoppning att programmet kommer att stimulera till engagemang och konkreta åtgärder på regional och lokal nivå, så att arten så småningom kan få en gynnsam bevarandestatus. Naturvårdsverket tackar alla de som har bidragit med synpunkter vid framtagandet av åtgärdsprogrammet och de som kommer att bidra till genomförandet av detsamma.

Stockholm i mars 2008

Björn Risinger
Direktör Naturresursavdelningen

Fastställelse, giltighet, utvärdering och tillgänglighet

Naturvårdsverket beslutade 8 april 2008 enligt avdelningsprotokoll N 74-08, 1 §, att fastställa åtgärdsprogrammet för rönnpraktbagge. Programmet är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2008 – 2010. Utvärdering och/eller revidering sker under det sista året programmet är giltigt. Om behov uppstår kan åtgärdsprogrammet utvärderas och/eller revideras tidigare.

På www.naturvardsverket.se/bokhandeln/dse/hotadearter kan det här och andra åtgärdsprogram köpas eller laddas ned.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE, GILTIGHET, UTVÄRDERING OCH TILLÄNGLIGHET	4
INNEHÅLL	5
SAMMANFATTNING	7
SUMMARY	8
ARTFAKTA	9
Översiktlig morfologisk beskrivning	9
Beskrivning av rönnpraktbagge	9
Beskrivning av spår och lämningar	10
Förväxlingsarter	12
Biologi och ekologi	13
Livscykel	13
Livsmiljö	13
Spridningssätt och spridningsförmåga	14
Viktiga mellanartsförhållanden	14
Artens lämplighet som signal- eller indikatorart	14
Utbredning och hotsituation	15
Historik och trender	15
Orsaker till tillbakagång	15
Aktuell utbredning	15
Aktuell populationsfakta	17
Aktuell hotstatus	18
Aktuell hotsituation	18
Troliga effekter av olika förväntade klimatförändringar	18
Skyddsstatus i lagar och konventioner	18
Övriga fakta	19
Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet	19
VISION OCH MÅL	20
Vision	20
Långsiktigt mål	20
Kortsiktigt mål	20
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	21
Beskrivning av åtgärder	21
Information och evenemang	21
Utbildning och rådgivning	21
Ny kunskap	21
Inventering	22

Omprovning av gällande bestämmelser	24
Områdesskydd	24
Biotopvård och restaurering	24
Direkta populationsförstärkande åtgärder	25
Miljöövervakning och uppföljning	25
Allmänna rekommendationer	26
Åtgärder som kan skada eller gynna arten	26
Utplantering	26
Myndigheterna kan ge information om gällande lagstiftning	26
Råd om hantering av kunskap om observationer	26
KONSEKVENSER OCH SAMORDNING	27
Konsekvenser	27
Åtgärdsprogrammets effekter på andra rödlistade arter	27
Åtgärdsprogrammets effekter på olika naturtyper	27
Intressekonflikter	27
Samordning	27
REFERENSER	28
BILAGA 1: FÖRESLAGNA ÅTGÄRDER	29

Sammanfattning

Åtgärdsprogrammet för rönnpaktbagge (*Agrilus mendax*) ger en genomgång av artens ekologi, status och hotbild. Dessutom föreslås olika åtgärder för att bevara den akut hotade arten i landet.

Rönnpaktbagge är en av våra mest sällsynta ved- och barklevande insekter. Det första fyndet i Sverige gjordes norr om Falun 1917. Det andra fyndet dröjde ända fram till 1980 då en amatörentomolog kläckte några exemplar från en rönna vid Plintsbergs by, norr om Leksand. Under de efterföljande åren konstaterades arten förekomma ynglande i ett antal unga rönnar i sydsluttningen av Plintsberget. Äldre angrepp konstaterades även i Floda, Hedemora och By socken i Dalarna samt på en lokal söder om Söderhamn i Hälsingland. Under de senaste femton åren har inga färskt angrepp konstaterats, men några lite äldre angrepp har konstaterats vid Plintsberg i Leksand och i Husby i Hedemora 2005-2007.

Arten lever under barken på skadade eller nyligen döda klens rönnar i soliga varma lägen. Larvutvecklingen tar två år och före förpuppningen i mitten av juni går larven ca 5 mm in i veden. Den fullbildade skalbaggen flyger i slutet av juni till början av juli. Äggen läggs i små samlingar på lämpliga ställen utanpå barken, ofta på ett ställe där rönnen är skadad eller försvagad på annat sätt. De nykläckta larverna går sedan direkt in till trädets tillväxtzon direkt under barken där de gnager gångar tätt intill varandra.

Arten ställer stora krav på sin miljö både rörande lokalklimat, biotopens utseende och tillgången på ett stort antal yngre rönnar. Arten behöver kontinuitet av ung rönna vilket gör att den har svårt att överleva under längre tid på lokalerna. Skador av älgbete och fejning kan både gynna och missgynna rönnpaktbagge. Älgbete på äldre rönnsly kan skapa lämpliga vedkvaliteter och hårt återkommande bete på unga rönnpantor förhindrar nya rönnar från att etablera sig.

Bland de åtgärder som föreslås i programmet märks fortsatt eftersök av förekomster av rönnpaktbagge, olika undersökningar om artens krav på substrat etc, information om hur aktörer kan bidra till att gynna arten och skydd av värdefulla lokaler samt biotopvård. Beroende på utfallet av inventeringarna kan uppfödning och utplantering på nya lokaler med passande substrat och livsmiljö komma att ske.

Kostnaden för de föreslagna åtgärderna under treårsperioden uppgår till 875 000 kronor.

Summary

The action plan for conservation of the critically endangered mountain ash borer (*Agrilus mendax*) has been prepared by Bengt Ehnström on behalf of the Swedish Environmental Protection Agency. The plan provides a review of the ecology and status of the species and the threats it faces. Moreover, various actions are proposed for the conservation of the species in Sweden. The plan has an implementation period of 2008–2010. After that the plan should be re-evaluated and revised. The plan is of an advisory nature and is not legally binding.

The mountain ash borer is one of the rarest bark- and wood-boring insects in Sweden. The first find in Sweden was made north of Falun in 1917. The second find was recorded in 1980, when an amateur entomologist hatched some specimens from a mountain ash tree at Plintsberg - Sättra village, north of Leksand in Dalarna (central Sweden). In the next few years the species was found breeding in a number of young mountain ashes on the southern slope of Plintsberg Mountain. Older attacks were also observed in Floda, Hedemora and By in Dalarna as well as on a site south of Söderhamn in Hälsingland (further north). Neither the species nor recent attacks have been observed during the past fifteen years, but a five year old attack was found at Plintsberg in Leksand in 2005.

The species lives under the bark of damaged or recently dead mountain ash trees with a small diameter in warm sunny locations. The eggs are laid in small clusters at suitable places on the outside of the bark, most commonly where the tree is wounded or weak. The newly hatched larvae then chew through the bark into the underlying cambium layer where they bore closely-spaced tunnels. The larva development takes two years. Prior to pupation in mid-June the larva burrows about 5 mm into the wood. The fully-formed beetle takes flight at the end of June or beginning of July.

The species has narrow habitat requirements in terms of microclimate and availability of many young mountain ash trees, which is why it is difficult for the mountain ash borers to survive for any extended period of time on the sites. Moose-damaged trees provide good conditions for mountain ash borer. On the other hand very intense browsing kill new young trees and prevents them from establishing in the landscape.

The actions proposed in the plan include a continued search for occurrences of mountain ash borer, different investigations about the species preferences about substrate etc, information to landowners and others that can destroy or protect areas with suitable habitats or do habitat improvements. Depending on the outcome of the further inventories attempts to cultivate the species in order to bolster the populations at places where they have been found and possibly also establish them on new suitable sites.

The cost of the proposed actions during the three-year period amounts to 94 000 Euro.

Artfakta

Översiktlig morfologisk beskrivning

Beskrivning av rönnpraktbagge

Rönnpraktbagge är en av våra största smalpraktbaggar (släktet *Agrilus*). Kroppslängden hos den fullbildade skalbaggen är cirka 12 mm. Ovansidan är oftast bronsfärgad, med en antydning till purpur. Ibland är hela eller delar av ovansidan purpurfärgad. Undersidan, ben och antenner är blågröna. Det relativt stora huvudet är försett med smala längsfårer och en kort vit behåring. Mellan ögonen löper en smal glänsande fåra. Halskölden har raka sidor men smalnar av bakåt och har de ovan nämnda längsgående kölarna vid bakhörnen. Även halsskölden har tätt med tvärgående smala fåror på oversidan. Täckvingarna har en ganska fin punktur som är jämnt spridd. Längst bak är spetsarna på täckvingarna lätt utåtsvängda med små borstförsedda kitintaggar på kanterna (figur 1).

Figur 1A och 1B. Fullbildade rönnpraktbaggar. Foto: Rune Axelsson och Ulf Nylander

Larverna till alla smalpraktbaggar är karaktäristiskt byggda. De är vita med en påfallande långsträckt, parallellt byggd och platt kropp. Rönnpraktbaggens larv är cirka 25 mm lång. Framdelen av kroppen är vit men käkarna är hårt kitiniserade och svarta. På larvens bakre spets sitter två små utskott, parallella kitintaggar, som den förmodligen använder då den tar sig fram i kambieregionen¹ (figur 2).

Pupporna är vita och mycket tunnhudade med anlag till vingar, ben och antenner väl synliga på undersidan av kroppen.

¹ Trädets tillväxtzon omedelbart under barken

Figur 2. Larv av rönnpraktbagge. Illustration Martin Holmer

Beskrivning av spår och lämningar

Larvgångarna är smala, ca 2,5 mm breda och är påfallande platta i tvärsnitt. Gångarna ligger kant i kant med varandra och slingrar runt så att en sammanhållen angreppszon bildas inom ett begränsat avsnitt av stammen (figur 3). Under en kort period kan larverna gnaga korta gångar ner i ytveden. Före förpuppningen gnager sig sedan larven in i den hårda ytveden och gör en 2-3 cm lång gång inne i ytveden 4-5 mm under vedytan. Om man tittar under barken ser man att ett ca 5 mm långt avsnitt är packat med ett vitt gnagmjöl av trä. Detta ligger utanför gången som går in till puppkammaren istället för det bruna mjölet av innerbarken som larven annars lämnar. Puppbyggaren är riktad snett upp mot vedytan och är ca 16-17 mm lång och en aning bredare än resten av larvgången. Larvgångarna finns avbildade i Ehnström & Axelson (2002). Den närmaste tiden efter det att de fullbildade praktbaggarna har kläcks kan de 2-3 mm stora och avskuret ovala kläckhålen (figur 4) som ofta ligger i en gles samling på 5-8 kläckhål ses utan problem. Efter ett tag kan kläckhålen vara svåra att se eftersom lavar kan växa över angreppsstället.

Figur 3 till vänster. Stamdelen av rönn med larvgångar av rönnpraktbagge. Fotograf Siri Lundström.

Figur 4 till höger. Grendel av rönn med kläckhål från fullbildad rönnpraktbagge. Observera den ovalt avskurna u-formen. Fotograf Siri Lundström.

Angripna ställen är oftast handflatstora ovala döda ställen på en i övrigt levande stam (figur 5). Det finns ofta en antydning till övervallning med levande ved i kanten av angreppet. Den vuxna skalbaggen gnager runda hål i levande rönnblad.

Figur 5. Klen rönnstam med ca 5 år gammalt angrepp, i form av ett handflatsstort ovalt dött område på en i övrigt levande stam. Bilden tagen vid Plintsberg, Dalarna i september 2005. Fotograf Siri Lundström.

Förväxlingsarter

Det finns sexton arter smalpraktbaggar i landet. De flesta arter har en blå eller grön metallfärg och några har vita hårfläckar på täckvingarna. Storleken varierar mellan 4 och 13 mm. Kroppsformen är påfallande smal hos detta släkte jämfört med övriga svenska praktbaggar (med undantag för örtpraktbagge). Hos smalpraktbaggar smalnar täckvingarna tydligt av mot spetsen på bakroppen. Antennerna och benen är påfallande korta. Halsskölden är kort med en bakåtriktad köl vid varje bakre hörn. Hos en del arter är huvud och halssköld annorlunda färgade än täckvingarna. Huvudet hos smalpraktbaggar är nedåtböjt. Uppifrån syns därför endast hjässan bakom ögonen.

Rönnpraktbagge är mycket lik andra smalpraktbaggar till kroppsformen. Ingen annan svensk skalbagge har dock den bronsfärgade ovansida med antydning till purpur som rönnpraktbagge har. Stor aspsmalpraktbagge *Agrilus suvurovi*, som har ungefär samma kroppsstorlek som rönnpraktbagge, har en färgvarietet med bronsfärgade täckvingar. Denna art är emellertid aldrig purpurfärgad. Grön smalpraktbagge *Agrilus viridis* har också en bronsfärgad variant, den är dock mindre än rönnpraktbagge (högst 10 mm). Det finns ytterligare några betydligt mindre arter av smalpraktbaggar som är bronsfärgade.

I Sverige är det inga svårigheter med artbestämning av rönnpraktbagge, men i Mellaneuropa finns det närstående art, *Agrilus sinuatus*, med samma färg och värdväxter som rönnpraktbagge. Den skiljs från rönnpraktbagge genom att ha kortare antennleder samt ett svagt hårband bak på täckvingarna.

Biologi och ekologi

Livscykel

Äggläggningen sker i slutet av juni och början av juli. Rönnpraktbaggehonnorna söker sig inför äggläggningen främst till olika stamskador på stående, levande rönnar eller andra försvagade delar av trädet. Grenar och stammar kan angripas på samma ställe flera år i rad. Mycket tyder på att honorna hos denna art liksom hos många andra smalpraktbaggar lägger cirka tio ägg tillsammans på ett ställe och sedan täcker äggen med ett svart sekret.

Samlingen med ägg kläcks och larverna går tätt intill varandra ner mot ett begränsat avsnitt av kambiet som de sedan livnär sig på. Då larverna blivit halv vuxna börjar de gnaga korta gångar ner i ytveden men avbryter detta och går upp till kambiezonen igen. De kan sedan också successivt döda omkringliggande vävnad. Under hela larvperioden lever larverna tätt tillsammans. Rönnpraktbagge tycks ha en tvåårig larvutveckling. Förpuppningen sker oftast i början av juni i en puppkammare i ytveden.

Den fullbildade skalbaggen lämnar puppan redan i mitten av juni och gnager sig ut i det fria. Den hittas oftast på klena rönnstammar och på rönnblad. Skalbaggen livnär sig på bladen och födosöken kan vara kombinerade med parning. Hos flera smalpraktbaggearter samlas flera individer på samma träd eller buske i samband med näringsgnaget och det är möjligt att det även gäller rönnpraktbagge. Den fullbildade skalbaggen är skygg och skräms lätt till att flyga bort. Skalbaggen lever några få veckor, men livslängden kan bli längre om vädret är för dåligt för äggläggning.

Livsmiljö

Rönnpraktbagge är den enda praktbaggeart som har påträffats på rönn i Sverige. Troligen kan arten även utnyttja andra trädformade rosväxter som hägg (*Prunus padus*), apel (*Malus sylvestris*) och vildapel (*M. domestica*). Arten förekommer ofta på rönnar i lövrika bergsbranter och sluttningar, eller i beståndskanter och gläntor. Många av de ställen där man kan förvänta sig arten är dynamiska bestånd av igenväxningstyp.

Träden måste vara solexponerade under stor del av dagen. Både i Dala-Floda och i Plintsberg har angrepp noterats på rönnar i små gläntor och på träd som endast tidvis varit solbelysta under dagen. Förmodligen är eftermiddagssol på stammarna betydelsefull.

Det är också av betydelse att rönnarna har olika stamskador eftersom honorna helst lägger ägg där. Sådana skador kan uppstå genom älgbete, fejande råbockar, tidigare insektsangrepp och genom förändrad solexponering på sydsidan av stammar efter det att trädet friställts i samband med avverkningar. För att passa rönnpraktbagge ska träden helst vara unga och stå i halvöppna till öppna miljöer, men även de övre delarna av ett äldre träd kan vara pas-

sande. De angripna stamdelarna eller grenarna är ofta runt fem cm i diameter (figur 4).

Undantagsvis används också andra kvaliteter av rönnved av arten. Vid ett tillfälle sågs larvgångar och ett kläckhål vid Plintsberg i Leksand i en marknära del av ett rönnskott som enbart var ca 2 cm tjockt. Vid ett annat tillfälle hittades angrepp i en rönn som sågats ner ett par år tidigare och den bör ha varit helt död vid äggläggningen. På en rönn som fällts i Plintsberg påträffades pågående angrepp av arten vilket tyder på att den kan lägga ägg på liggande döende eller döda träd i solexponerat läge. I Plintsberg har även angrepp påträffats i klena rönnar som under vintern brutits av älgar. Toppdelarna har pekats snett nedåt men troligen levt några år efter stambrottet. Dessa brutna toppdelar har angripits av rönnpraktbagge under ett par år i rad. De avbrutna rönnarna har funnits i buketter med klena stammar som växt in i tätare skog i en brant sydsluttning.

Spridningssätt och spridningsförmåga

Det är oklart hur bra olika arter i familjen praktbaggar är på att sprida sig mellan lämpliga utvecklingsplatser. Man bör således vara försiktig med att överdriva artens förmåga till långdistansspridning, men man kan anta att det rör sig om minst 10 km. Praktbaggar kräver på sol och värme gör att arterna enbart flyger under soliga och varma dagar. Detta gör att klimatet under vissa somrar menligt kan inverka på spridningen.

Förmodligen har doften från skadade och döende rönnar en betydelse för att rönnpraktbagge ska finna lämpliga utvecklingsplatser. Arten verkar stanna kvar på vissa begränsade ställen och även angripa samma träd eller del av träd under ett par generationer.

Viktiga mellanartsförhållanden

Det är okänt om mellanartskonkurrens existerar. Björkvedbock *Saperda scalaris* angriper ofta nyligen döda rönnar med ganska långa slingrande larvgångar. Teoretiskt skulle den kunna ockupera så stora ytor under rönnbarken att rönnpraktbagge skulle få svårt att rymmas. Två andra sällsynta och lokala kambielevande arter som fanns på rönnarna i Plintsberg var plattnosbagge *Tropideres dorsalis* (Ehnström 1983) och lövgrenbock *Stenostola dubia*. Dessa är dock så sparsamt förekommande att det är osannolikt att de kommer att yngla i samma träd som rönnpraktbagge. Splintvivelarten *Magdalis ruficornis* är allmän på rönngrenar men torde knappast konkurrera med rönnpraktbagge. Även den rödlistade plattnosbaggen *Choragus horni* har även under senaste åren påträffats under dynsvampar i de helt döda rönnstammarna i Plintsberg.

Våra kunskaper om parasitering och predation på rönnpraktbagge är bristfälliga. Hackspettar kan med stor sannolikhet orsaka predation på larver under barken.

Artens lämplighet som signal- eller indikatorart

När arten finns i större populationer skulle den fungera väl som indikatorart för rönnrika områden med de följearter som beskrivs under rubriken ”Åtgärdsprogrammets effekter på andra rödlistade arter”. Arten är lätt att inventera och känna igen, såväl skalbaggen som dess gnag.

Utbredning och hotsituation

Historik och trender

Erfarenhet av arten i Sverige är för liten för att kunna redogöra för trender. Det första fyndet av arten i Sverige gjorde Einar Klefbeck 1917, ca 1 mil norr om Falun. Arten har därefter eftersökts i Dalarna fram till slutet av 1970-talet utan att angrepp eller djur påträffats. Det är möjligt att entomologerna under den tiden inte hade den rätta sökbilden och den rätta kännedomen om hur en lämplig lokal skulle se ut och därför letat på för grova rönnar.

Under sommaren 1980 påträffades angrepp i ett tiotal smalare rönnar på sydsluttningen av Plintsberg (Lundberg 1983, Ehnström 1983). Främst i den övre delen av det lövrika hygget fanns angrepp i en färsk hyggeskant där angreppsställen påträffades på nästan varje rönn. Dessa träd hade fått stamskador på sydsidan på grund av plötsligt ökad solexponeringen. Strax innanför denna beståndskant fanns även flera rönnar angripna i små gläntor av de igenväxande naturfodermarkerna. Angrepp hittades även uppe i kronan på några äldre rönnar längre ner i de igenväxande odlingsmarkerna.

Sommaren 1981 och 1984 påträffades avslutade angrepp i ett par rönnar vid Rävheden, i Dala-Floda i Dalarna (Ehnström 1983). Sommaren 1984 påträffades även avslutade angrepp på en ö i Byåsens förlängning i Bysjön i Dalälven. Vid ett besök några veckor efteråt hittades även gamla angrepp vid basen på en klen rönn uppe på Byåsen nära kyrkan. Några år senare hittades äldre angrepp på två rönnar omedelbart norr om sjön Noran, söder om Söderhamn i Hälsingland.

Troligen innebar flera varma somrar under 1970-talet att arten lämnade något refugium i landskapet och blev så pass allmän att entomologer kunde finna angrepp på tre olika lokaler i Dalarna och en lokal i Hälsingland. Efter denna populationsökning har arten minskat drastiskt. Olof Hedgren har under 1980- och 90-talen undersökt ett antal passande lokaler i Gävleborgs län efter rönnpraktbagge utan att finna några angrepp. Under många år besöktes även Plintsberg-Sätra utan positivt resultat.

Vid Plintsberg påträffades hösten 2005 angreppsspår i klena avbrutna rönngrenar som beräknades vara ungefär fem år gamla. Detta indikerar att arten förmodligen fortfarande finns kvar i området kring byn. Under 2005 och 2007 har inventeringar i Dalarna av tänkbara förekomster av rönnpraktbagge givit ytterligare fem äldre lokaler för arten. Detta i Husby i Hedemora, By i Avesta och Söderbärke i Smedjebackens kommun. Angreppen på samtliga dessa lokaler bedömdes härstamma från 1990-talet (O. Hedgren, op. Rapp.). Dessutom konstaterades en aktuell förekomst i Husby, med färskare angrepp på två träd. Fortsatta inventeringar pågår i Dalarna under 2008, huvudsakligen i Västerbergslagen.

Orsaker till tillbakagång

Eftersom inga artbundna undersökningar om rönnpraktbaggens populationsökologi har utförts under någon längre tid är det svårt att exakt ange vad som orsakat artens tillbakagång. Nedan följer dock ett antal troliga orsaker till rönnpraktbaggens minskning i Sverige.

INSAMLING AV KLÄCKVIRKE

En hel del kläckvirke med larver samlades in vid Plintsberg i Leksand på 1980-talet. Att samla in enstaka djur ute i det fria är inte så förödande för populationen som att såga ner kläckmaterial på lokalen och därmed delvis förstöra framtida yngelmöjligheter. Då arten har en tvåårig utvecklingstid kan även faran föreligga att man samlar in ettårs-larver som inte går att kläcka in-omhus.

IGENVÄXNING OCH BESKUGGNING

Rönnpraktbagge missgynnas troligen kraftigt av igenväxning runt presumtiva värdträd. Det slätter- och betespräglade kulturlandskapet som förr fanns i de trakter där arten påträffats var betydligt öppnare än idag, med lövrika bryn och många småmiljöer med exponerade träd på inägomarken. Arten bör därför ha haft betydligt gynnsammare utvecklingsmöjligheter i äldre tid. Huruvida rönnen var mer allmän för ett eller några sekler sedan finns endast sporadisk information om. Eftersom enstaka mycket grova rönnar ofta finns kvar i fåbodskog, antingen fåbodvallarna hålls öppna eller har växt igen, är det möjligt att fåbodarna hörde till de mest optimala miljöerna för rönnpraktbaggen genom att de ofta ligger klimatiskt väl placerade på sydsluttningar. Fåglar sprider frön av rönn och runt de äldre rönnarna finns ofta ett rikligt uppslag av unga rönnar, men de nya träden växer idag i en tät kulturskog och är därmed ointressanta för rönnpraktbaggen.

Igenväxning har sannolikt haft en negativ inverkan på rönnförekomsterna i skogsmarken och för den solgynnade rönnpraktbaggen har den negativa effekten av igenväxning varit ännu kraftigare än för värdträdet. Den hyggeskant vid Plintsberg där de flesta angreppen fanns 1980 har nu beskuggats av uppväxande barrskog. De angrepp som påträffades hösten 2005 fanns på unga rönnar som stod inväxta i ganska tät ungskog av barrträd. Angreppen var cirka fem år gamla och träden stod förmodligen lite mer exponerat vid angreppstillfället.

MINSKAD MÄNGD SKOGSBRÄNDER

Skogsbränder var vanligare förr. De har troligen en gynnsam inverkan på rönnpraktbaggens bestånd genom att bränderna skapade förekomster av brandskadade rönnar. Bränderna kan också innebära exponering och förnyring av rönn.

SKOGSBRUK

I olika igenväxningsmarker, främst i gamla betesmarker och igenväxande åkermark, röjs och gallras ofta lövträd ut för att flisas till produktion av skogsenergi. Det är en verksamhet som ännu bedrivs i en ganska begränsad omfattning, men ett stort intresse finns att anlägga och utöka fliseldade värmeanläggningar och på en del ställen i Mellansverige flisas redan lövskog från igenväxningsmarker. Huggning av brännved kan också medföra att rönnar avverkas. I samband med röjningar i ungskogsfasen föreligger en risk att unga rönnar röjs bort på ett tidigt stadium ur kulturskogsbestånd. Under slutet av 1980-talet genomfördes till exempel en kraftig gallring av rönn ovanför en

bilväg längs sydsluttningen av Plintsberg. Minskningen av antalet rönnar var dock inte så omfattande att det helt kan förklara populationsminskningen i Plintsberg. Det är viktigt att lämna rönn som en del av naturvårdshänsynen.

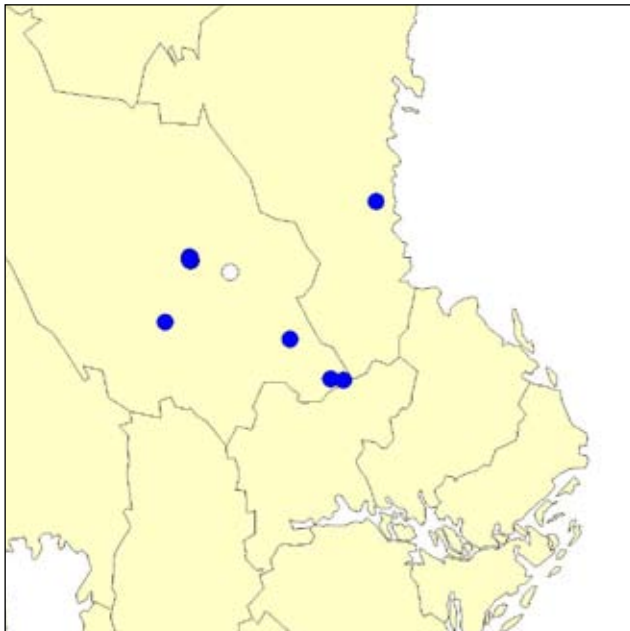
VILTBETE

Älgstammen har, speciellt under de senaste decennierna, haft en mycket kraftig inverkan på förekomsten av rönn. Barkgnag kan ibland sträcka sig runt stammen på trädet. Ett omfattande bete drabbar de uppväxande ungrönnarna och även de övre skottdelarna förtärs. Upprepas betet under en följd av år dör rönnarna och nyetableringen av trädslaget tillintetgörs. Älgen kan därför ha en starkt negativ inverkan på populationen av rönnpraktbagge. Har rönnarna överlevt plant- och ungrädsstadiet kan älgen istället ha en positiv inverkan på rönnpraktbagge genom de barkskador som älgarna gör samt genom de toppdelar som de bryter av. Både barkgnaget och avbrutna toppdelar kan alltså gynna rönnpraktbagge genom att arten ofta angriper skadade partier av träd.

Aktuell utbredning

Förutom i Sverige är arten funnen i södra Finland, Lettland, Litauen och Ryssland. Det finns också två fynd från Estland.

De fynd av spår som är gjorda i landet under de senaste åren ligger samtliga inom ett begränsat område mellan den sydligaste delen av Dalarna och upp till strax söder om Söderhamn i Hälsingland. Fynden inåt landet går till Leksand och Dala-Floda i Dalarna i väster (figur 6).

Figur 6. Utbredning av rönnpraktbagge. Endast ca ett tiotal fynd är kända mellan 1917 och 2005, även spår av rönnpraktbagge är noterat som en observation. Fyllda prickar markerar aktuella fynd efter brytåret 1990, ringarna är äldre fynd före 1980. Karta från ArtDatabanken 2006.

TÄNKBARA LÄMPLIGA FRAMTIDA LOKALER

Sluttningen strax sydöst om Plintsberg är förmodligen den mest optimala för arten genom den gamla hyggeskanten, den varma sluttningen mot sydväst samt ett stort antal rönнар i lämplig storlek. Dessutom finns lämpliga vedkvaliteter med skador på rönnstammar som har gynnat angreppen, brännskador av sol på barken i hyggeskanten samt barkskador orsakade av älg. I området runt Plintsberg, Sätra by och Tällberg är rönn vanlig både i igenväxningsmarkerna, ute i branterna och inne bland bebyggelsen.

Aktuell populationsfakta

Arten tycks kunna överleva i små populationer. I Dala-Floda, Husby, By samt söder om Söderhamn har angrepp observerats i enstaka träd och trots att många rönнар har undersökts på dessa lokaler har ytterligare angrepp inte kunnat påträffas. Enbart i Plintsberg i Leksand påträffades angrepp i flera träd (10 - 20 rönнар) vid samma tillfälle. Om vi antar att i medeltal 5 individer per angripet träd kläckts (utifrån antal funna kläckhål), så finner vi att populationen under de bästa åren (i början av 1980-talet) som mest kommit upp i mellan 50-100 individer per år på denna bergsluttning.

Storleken på populationen är i dagsläget svåruppskattad, de senaste årens inventeringar har bara visat att arten inte är helt försvunnen ur landskapet.

Aktuell hotstatus

I Sverige har rönnpraktbagge klassats som starkt hotad (EN) enligt svenska rödlistan (Gärdenfors, 2005). Rönnpraktbagge är klassad som akut hotad (1 = vom Aussterben bedroht) i den tyska rödlistan (Binot et al. 1998). I Finland är arten inte ansedd som allmän, men inte heller så sällsynt att den tagits upp i finska rödlistan (Threatened animals in Finland in 2000). Arten är inte med i IUCN:s rödlista (IUCN 2006).

Aktuell hotsituation

Med hänsyn till de fåtaliga kända lokalerna och den oklara situationen gällande presumtiva värdträd bedöms rönnpraktbaggens hotsituation som mycket allvarlig. Ett skogsbruk som inte tar naturvårdshänsyn till rönn och en fortsatt förmörkning av landskapet på grund av igenväxning och minskad mängd lövträd i förhållande till barrträd är aktuella hot mot arten.

Troliga effekter av olika förväntade klimatförändringar

Ökar sommartemperaturen kan det ha en positiv påverkan på populationen. Sommarvärme gynnar antagligen fortplantningsframgången hos rönnpraktbagge eftersom djuren då får en relativt lång tid på sig att söka lämpliga yngelplatser och att lägga äggen. Även långdistansspridning underlättas vid höga sommartemperaturer och solsken. Varmare klimat kanske också ökar mängden lämpliga ägglägningsställen.

Skyddsstatus i lagar och konventioner

Rönnpraktbagge har inte direkt pekats ut i svensk lag eller i internationella konventioner.

Övriga fakta

Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet

Eftersom inga åtgärder gjorts för att gynna rönnpraktbagge finns inga erfarenheter som kan vara till hjälp i bevarandearbetet.

Vision och mål

Vision

Visionen är att rönnpraktbagge på sikt ökar i Sverige och, om de ekologiska förutsättningarna finns, tas bort från den nationella rödlistan. För att möjliggöra det krävs att

- 1) kvalitet och yta av habitat för arten ökar
- 2) att artens utbredningsområde inte är för fragmenterat, dvs att ett antal förekomster ligger tillräckligt tätt för att arten ska kunna röra sig mellan dem
- 3) att lokala försvinnanden uppvägs av naturliga koloniseringar på andra lokaler.
- 4) att antalet kläckningar är minst 500 stycken per år

Långsiktigt mål

Arten ska åtminstone finnas spridd i det utbredningsområde i Dalarnas och Gävleborgs län där den förekommit hittills år 2015. År 2015 ska arten finnas på minst 4 lokaler och det ska finnas minst 100 reproducerande individer per lokal. År 2020 ska arten finnas på minst 8 lokaler och det ska finnas minst 100 reproducerande individer per lokal.

Kortsiktigt mål

Senast 2009 ska populationen av rönnpraktbagge motsvara minst 20 fertila individer på minst en lokal.

Åtgärder och rekommendationer

Beskrivning av åtgärder

I det här avsnittet ges en övergripande beskrivning av de åtgärder som föreslås under åtgärdsprogrammets giltighetstid. I bilaga 1 finns en tabell med detaljerad information om de planerade åtgärderna. Innan kunskapsläget om arten blivit bättre får antaganden göras om vilka åtgärder som bör genomföras. Antagandena baseras på erfarenheter från andra praktbaggearter.

Information och evenemang

Dialog mellan berörda aktörer och information till markägare är av avgörande betydelse för åtgärdsarbetet. Länsstyrelserna och Skogsstyrelsen bör, inom delar av Dalarnas och Gävleborgs län, gå ut med information till markägare och andra berörda om naturvårdshänsyn riktad mot rönn och rönnpraktbagge i skogsbruket.

Ett faktablad om nuvarande kunskapsläge gällande rönnpraktbagge och rönnens naturvärden bör tas fram. I faktabladet ska det framgå vilka hot som föreligger och vilka åtgärder som kan företas för att gynna arten. Faktabladet distribueras till aktörer som berörs av fynd eller har lämpliga rönnmiljöer inom utbredningsområdet, till exempel markägare, skogsstyrelse, skogsbolag och skogsägarorganisation samt ideella organisationer.

Informationstavlor bör tas fram och placeras på lokaler där olika åtgärder pågår. Inför åtgärder är det rimligt att lokal press informeras.

Utbildning och rådgivning

Det bör hållas informations-/utbildningsträffar på platser i utbredningsområdet där det finns en hög andel rönn. Även lokal press bör bjudas in. En exkursion i samband med att detta program fastställs bör arrangeras för tänkbara intressenter, såsom markägare, Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, skogsägarorganisationer, ideella naturorganisationer, byalag och fåbodlag samt flisningsentreprenörer.

Ny kunskap

Rönnpraktbaggens biologi, ekologi och utbredning i landet är otillräckligt kända, varför fortsatta inventeringar och olika studier av arten bör initieras. Fokus bör rimligtvis ligga på undersökningar som kan genomföras utan risk för negativ påverkan på populationen. Nedan pekas på ämnesområden där kunskapsbrist råder samt förslag på åtgärder för att lösa detta.

VAL AV SUBSTRAT

I dagsläget är kunskapen om rönnpraktbaggens krav på substrat tämligen okänd. Med anledning därav är det av stort intresse att tillskansa sig kunskaper om vilka typer av stamskador och hur gammal dessa ska vara för att attrahera äggläggande honor. Olika sårskador på stammar i passande lägen bör utföras, exempelvis bankning på stammen, skrapning av ytterbark eller

skrap av hela smala barkpartier från begränsade stamavsnitt. Eventuellt kan brännskada med hjälp av exempelvis blåslampa prövas som en metod att skapa attraktiva äggläggningssubstrat.

Om, och i så fall hur vanligt det är att rönnpraktbagge angriper färskt avverkat liggande rönnvirke bör också om möjligt undersökas. Samt hur gammalt detta fällda virke i så fall ska vara för att vara optimalt.

Huruvida arten kan leva på andra trädslag såsom hägg och oxel bör också utrönas då det öppnar upp för framtida potentiella etablerings- och spridningsmöjligheter.

AVEL, ODLING OCH UTPLANTERING

Möjligheterna till avel av arten kan vara aktuellt att undersöka. Primärt för detta är dock en tillgång på passande djur. Är detta fallet kan artens förmåga att utvecklas i odlingsbur undersökas samt vilken vedkvalitet detta i så fall förutsätter.

ÖVRIGT

Om angrepp av rönnpraktbagge påträffas bör det undersökas huruvida andra kambielevande arter utövar någon näringskonkurrens med rönnpraktbagge. Om så är fallet aktualiseras åtgärder i syfte att underlätta rönnpraktbaggens fortlevnad, t ex med utvecklandet av spridningskorridorer.

Inventering

Grundläggande inventeringsinsatser är den primärt viktigaste insatsen i dagsläget. Detta för att få en bättre bild av artens utbredning och hur biotoper och lämpliga träd ser ut.

Eftersom arten flyttar mellan olika lokaler i landskapet, allt efter tillgång på lämpligt vedsubstrat, är det svårt att få ett komplett landskapsperspektiv över förekomst och populationens storlek. Ytterligare inventering bör genomföras i vad som bedöms vara optimala miljöer för arten inom det tidigare kända utbredningsområdet och i närliggande kommuner i Dalarnas och Gävleborgs län. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot de omgivande socknarna kring Plintsberg och nedefter Dalälven mot By socken, detta eftersom de senaste fynden fanns i denna region. Det bör också gå ut ett upprop med uppmaning att söka arten i södra Västernorrlands län, norra Västmanlands län, norra Örebro län och norra Uppsala län.

FÖRBEREDELSEARBETE OCH DATALAGRING

Flygbildstolkning med IR-ortofoton med avseende på miljöer där rönn kan finnas bör genomföras. Även en KNN-analys (metod för att skatta skogliga parametrar från satellitbild) av nutida och framtida rönnförekomst bör genomföras under programtiden. Uppgifter om rönnförekomster kan också hittas i Riksskogstaxeringen (RIS) och ängs- och betesmarksdatabasen TUVÅ. Sammantaget kan resultaten från dessa analyser ge optimala inventerings- och försökslokaler.

Skogsstyrelsen, skogsbolagen, naturskyddsföreningar och andra naturintresserade privatpersoner bör tillfrågas om rika rönnlokaler. I Dalarna och Hälsingland bör så många passande fåbodar som möjligt genomsökas. Resultat från både inventering och uppföljning av rönnpraktbagge lagras i Artportalen.

FÄLTINVENTERING

De typiska spåren av rönnpraktbaggens angrepp gör arten lättinventerad under alla årstider. Angrepp kan finnas högt upp i äldre rönnar varför kikare bör användas vid inventeringen. Angreppsställena kan vara svåra att finna om barken täcker larvgångarna, då syns endast de typiska kläckhålen utanpå barken. Finns det en rik lavvegetation på stammarna kan även flyghål vara svåra att se. I de fall älgskador eller skador av ökad solexponering initierat angreppen runt skadorna är det lättare att hitta angripna områden.

Färska angrepp kan spåras via de runda pergamentsliknande skydd som honan lägger över äggsamlingen. För att se om det finns larvgångar under barken från äldre angrepp eller pågående angrepp med larver, skärs barken försiktigt upp så att den efter inventeringen åter kan skydda angreppsstället. Larvangrepp kan ligga som en krans runt stamskadan.

Används trattar från granbarkborrefällor kan djuren ledas ner i en stor burk där rönnkvistar förvaras i vatten. På detta sätt kan levande exemplar fångas och hållas vid liv någon dag. Det är viktigt att fångstburken sätts bakom en skuggande skärm så att inte letala temperaturer uppnås där djuren förvaras.

Används fönsterfällor töms de var tredje dag från midsommar till mitten av juli. Lockvirke kan läggas i form av ett ”res” (grenar lutade mot varandra) vari en fönsterfälla kan apteras med plexiglas- eller celluloidskivan strax över överkanten på virket mitt i det V-formade arrangemanget. Fångas rönnpraktbagge avbryts inventering med fönsterfällor omedelbart. Lägg virke ut ett år kan man nästa år försiktigt undersöka om det finns angrepp i virket.

Figur 7. Angrepp av rönnpraktbagge. Fotograf Rune Axelsson.

Omrövning av gällande bestämmelser

Vid nästa genomgång av arters behov av fridlysning bör fridlysning övervägas för arten.

Områdesskydd

Områdesskydd bör övervägas om nya förekomster upptäcks där det på lång sikt finns möjlighet att säkra en kontinuitet av rönn i olika åldrar. Områdesskydd kan även övervägas för andra områden inom utbredningsområdet där arten inte hittats, men där det finns lämpliga miljöer för arten i kombination med andra höga naturvärden.

Sätra vid Leksand är redan avsatt som naturreservat och i skötselplanen framgår att rönn ska gynnas i ett av delområdena. Det anslutande lövskogsområdet i Plintsberg (där rönnpraktbaggen är funnen) bör gallras och helst betas. Naturvårdsavtal kan tecknas för områden där arten påträffas och förekomsten av rönn är så liten att det på lång sikt inte går att behålla arten i området. Även presumtiva lokaler för rönnpraktbagge inom ca 10 km avstånd från existerande lokaler kan vara aktuella för tecknande av naturvårdsavtal. Dessa områden bör gallras eller röjas i syfte att öka exponeringen av rönn.

Biotopvård och restaurering

Inom rönnpraktbaggens utbredningsområde bör rönnrika områden skötas så att kontinuiteten av rönn bibehålls och uppfyller rönnpraktbaggens behov. Åtgärder ska i första hand genomföras där förutsättningarna för långvarigt goda resultat är som bäst. Biotopvård bör helst ske i områden där arten nyligen påträffats, för närvarande Plintsberg med omgivning, eller i den absoluta närheten till en sådan lokal. När restaureringsåtgärder påbörjas bör i första hand lämpliga miljöer skapas i nära anslutning till befintliga förekomster av rönnpraktbagge eller i områden med mycket rönn inom ca 10 km omkrets från en lokal med rönnpraktbagge. Eftersom rönnpraktbaggen förmodligen flyger över större avstånd kan man även anordna lockvirke eller vedskador på platser som inte behöver ligga direkt inne i större rönnförekomster. Detta kan anordnas upp till en kilometer från dessa "hot spots" om det är mer praktiskt på grund av topografi, markägarförhållanden, eller risk för olika störningar.

Tänkbara åtgärder är skapandet av skador på rönn, stängsling i områden med högt viltbetetryck, framgallring av rönnbestånd så att solinstrålningen på rönnarnas sydsida ökas och mulbete på varma brynlokaler med rönn.

Restaurering av hagmarker och bete i rönnrika områden bör prioriteras i lantbruksmyndigheternas arbete med miljöstöd

ARTIFICIELLT SKAPAD VED FÖR ÄGGLÄGGNING

Manuellt gjorda skador på rönn kan locka rönnpraktbagge till äggläggning i områden där det inte finns lämpliga vedkvaliteter i tillräcklig mängd. Vid urvalet av var åtgärden ska genomföras väljs träd som står i sluttningar eller i beståndskanter som vetter åt söder eller väster.

Försök att öka mängden lämplig ved för äggläggning görs lämpligen genom att några grenar eller stammar såras genom att skrapa bort barken ner

till kambiet. Skadorna ska vara ca 1 cm breda och 15 cm långa. Det går även att banka på barken med ett trubbigt föremål på ett långsmalt område. En annan metod att pröva är att bryta av i första hand grenar och i andra hand klena rönnstammar för att efterlikna älgarnas skador under vintern. Grenar som är cirka 5 centimeter grova bryts cirka 2-3 meter ovan marken och får hänga kvar vid huvudstammen för att förlänga livskraften på stammen. Ifall stammar bryts ska de inte brytas helt av utan ska behålla en viss vitalitet efter ingreppet. Skadorna utförs på sydsidan av stammen och behöver upprepas ungefär vartannat år. Skulle det framkomma att djuren lägger ägg i fällda träd kan även någon enstaka klen sidostam fällas i soligt läge.

GYNNANDE AV RÖNN OCH SKAPANDE AV BÄTTRE LJUSFÖRHÅLLANDEN
Där det finns gott om rönnföryngring bör denna gynnas. Har ett sådant område hårt älgbete kan stängsling övervägas till dess att träden är tillräckligt stora för att överleva betetrycket.

I skogsbruket bör man eftersträva att gynna befintliga rönnar och etableringen av nya träd i samband med röjning och gallring i både äldre och uppväxande skogsbestånd. Om rönn gallras bort på en plats med mycket rönn bör virket lämnas kvar på en solbelyst plats.

En metod för att skapa lämpliga biotoper för rönnpraktbagge är att gallra fram rönn i sydsluttningar så att de står solexponerat. Lokalen vid Kvistforsen i Dala Floda (Rävheden) är en lämplig lokal att röja runt ett antal rönnar som är beskuggade idag.

Direkta populationsförstärkande åtgärder

Ifall att inte tillräckligt med spår eller djur hittas vid inventeringarna kan uppfödning och utplantering behöva övervägas. Utplantering av djur kan i så fall förstärka en redan etablerad population eller etablera arten på ett nytt, lämpligt objekt. Utplantering ska endast ske om det finns goda förutsättningar att arten kan vara kvar på platsen under en mängd år, antingen genom att förutsättningarna med eller utan tillfälliga eller återkommande biotopvårdsåtgärder planeras. Odling och utsättning sker enligt IUCN:s riktlinjer.

Tillvägagångssättet kan vara en utsättning av djur framtagna via avel alternativt nedsågning av träd strax före kläckningstid på en lokal med befintlig population. Dessa stammar kan sedan placeras på en ny lokal, där levande träd eventuellt redan förberetts för angrepp.

Det måste poängteras att så länge inte optimala habitat med bra födo- och yngelsubstrat finns att tillgå är denna åtgärd i princip meningslös.

Miljöövervakning och uppföljning

Övervakning bör ske av lokaler med gamla och nya fynd av rönnpraktbagge och på lämpliga miljöer i dess närhet.

Uppföljningsprogram för om de vidtagna åtgärderna gett önskvärda resultat och om målen nåtts bör upprättas av samtliga berörda länsstyrelser. Ett år efter utförd åtgärd på träd undersöks barken för att eventuellt träffa på larvgångar.

Allmänna rekommendationer

Det här kapitlet vänder sig till alla de utanför myndighetsfären som genom sitt jobb eller fritid kommer i kontakt med den art som programmet handlar om, och som genom sitt agerande kan påverka artens situation och som vill ha vägledning för hur de bör agera för att gynna den.

Åtgärder som kan skada eller gynna arten

Åtgärder som kan skada och gynna arten finns beskrivna under ”Utbredning och hotsituation” samt ”Beskrivning av åtgärder” ovan.

Utplantering

Den som vill plantera eller sätta ut hotade arter samt införskaffa grundmaterial för uppfödning och uppdrivning inklusive förvaring och transport måste se till att skaffa erforderliga tillstånd. Länsstyrelsen beslutar om undantag från förbuden i 1 a-c §§ i artskyddsförordningen enligt 1 f § punkt 5. När det gäller förvaring och transport måste undantag från förbudet i 7 § AF sökas hos Jordbruksverket.

Myndigheterna kan ge information om gällande lagstiftning

Den fastighetsägare eller nyttjanderättsinnehavare som brukar mark eller vatten där hotade arter och deras livsmiljö finns bör vara uppmärksam på hur området brukas. En brukare som sätter sig in i naturvärdenas behov av skötsel eller frånvaro av ingrepp och visar hänsyn i sitt brukande är oftast de bästa garanten för att arterna ska kunna bibehållas i området.

Oavsett verksamhetsutövarens kunskap och intresse för att bibehålla naturvärdena kan det finnas krav på verksamhetsutövaren enligt gällande lagar, förordningar och föreskrifter. Vilken myndighet som i så fall ska kontaktas avgörs av vilken myndighet som har tillsyn över den verksamhet eller åtgärd det gäller. Länsstyrelsen är den myndighet som oftast är tillsynsmyndighet. För verksamhet som omfattas av skogsvårdslagen är Skogsstyrelsen tillsynsmyndighet. Det går alltid att kontakta länsstyrelsen för att få besked om vilken myndighet som är ansvarig.

Tillsynsmyndigheterna kan ge upplysningar om vilka regelverk som gäller i det aktuella fallet. Det kan finnas krav på tillstånds-, anmälningsplikt eller samråd. Den berörda myndigheten kan ge information om vad en anmälan eller ansökan bör innehålla och i hur god tid den bör lämnas in innan verksamheten planeras sättas igång.

Råd om hantering av kunskap om observationer

Enligt sekretesslagens 10 kap 1 § gäller sekretess för uppgift om utrotningshotad djur- eller växtart, om det kan antas att strävanden att bevara arten inom landet eller del därav motverkas om uppgiften röjs. Kännedom om förekomster av hotade arter kräver omdöme vid spridning av sådan kunskap då illegal jakt och insamling kan vara ett hot mot arten.

Naturvårdsverkets policy är att informationen så långt möjligt ska spridas till markägare och nyttjanderättshavare så att dessa kan ta hänsyn till arten i sitt brukande av området där arten förekommer permanent eller tillfälligt.

Konsekvenser och samordning

Konsekvenser

Åtgärdsprogrammets effekter på andra rödlistade arter

Genom de åtgärder som planeras för att gynna rönnpraktbagge gynnas även många andra arter. Under barken på nyligen döda rönnar utvecklas till exempel även lövgrenbock (*Stenostola dubia*), björkvedbock (*Saperda scalaris*), spindelbock (*Acanthoderes clavipes*), allmän dvärgbock (*Tetrops praeusta*), splintvivelarten (*Magdalis ruficornis*), plattnosbagge (*Tropideres dorsalis*) och *Choragus horni*. De två sistnämnda arterna finns med som Missgynnad (NT) i rödlistan 2005 (Gärdenfors, 2005).

Blommorna på rönnen spelar en stor roll för många insekter som nektar och pollenkälla. Stora mängder med insekter från många olika ordningar och familjer besöker blomsamlingarna. Fåglar som sidensvans och tallbit behöver bären som vinterföda.

Åtgärdsprogrammets effekter på olika naturtyper

Utförs skötsel enligt förslagen i detta program återskapas ett öppnare landskap i randzoner i jordbruksområden, längs skogskanter med lövbestånd och i kulturbygder i fåbodsområden inom en begränsad region i Dalarnas och Gävleborgs län. Eventuellt kan även liknande effekter fås i angränsande län om åtgärder genomförs där.

Intressekonflikter

Användning av rönn för flisning och brännved samt skogs- eller jordbruksproduktions markanvändning kan bli en motsättning mot artens bevarande. Relativt sett små områden kommer ifråga för bevarandet av rönnpraktbagge och då rönn generellt bör sparas som naturvårdshänsyn bör dessa konflikter kunna lösas genom samråd och planering av markanvändningen.

Samordning

Genomförande av skötselinsatser som gynnar rönn bör samordnas med andra röjnings-, gallrings-, friställande- och stängslingsinsatser inom regionen.

Ett program för långsiktig övervakning av rönnpraktbagge bör planeras. Data som beskriver miljön med omvärldsvariabler bör samlas in för att förstå varför rönnpraktbagge gynnas eller missgynnas av olika åtgärder i landskapet.

Programmet behöver samordnas med miljöstöds hanteringen, så att restaurerings- och betesstöd styrs till områden där rönnpraktbaggen kan trivas. Samordning bör även ske med Skogsstyrelsen om NOKÅS-medel

Referenser

- Angelstam, P., Andersson, K., Törnblom, J., (2003): *Bete av klövvilt på lövträd – ett makroekologiskt perspektiv*. Rapport, arbetsmaterial, Naturvårdsverket, s 13.
- Artfaktablad: *Rönnpraktbagge*, ArtDatabanken 2000.
- Bily, S. (1982). The Buprestidae (Coleoptera) of Fennoscandia and Denmark. *Fauna Ent. Scand.* 10:77-78.
- Binot et al. (1998). Rote Liste gefährdeter Tiere Deutschlands.
- Brechtel, F. & Kostenbader, H. (2002). *Die Pracht- und Hirschkäfer Baden-Württenbergs*. Ulmer Verlag, Stuttgart (Hohenheim). 632 pp.
- Ehnström, B. (1983). Faunistiska anteckningar om trädskalbaggar. *Ent. Tidskr.*104:76.
- Ehnström, B. & Axelsson, R. (2002). *Insektsnag i bark och ved*. ArtDatabanken, SLU, 512 pp.
- Freude, H., Harde, K. W. & Lohse, G. A. (1979). *Die Käfer Mitteleuropas*, Bd. 6: 236. Goecke & Evers Verlag, Krefeld.
- Gärdenfors, U. (ed.) (2005). *Rödlistade arter i Sverige 2005 – The 2005 Red List of Swedish Species*.
- IUCN 2006. *2006 IUCN Red List of Threatened Species*
- Kangas, E. (1942). Forstentomologiske Studien an einigen Laubhölzern. *Ann. Ent. Fenn.* 8:143.
- Kangas, E. (1947). Studien über die Agrilus-Larven (Col. Buprestidae). *Ann. Ent. Fenn.* 13:107-110.
- Krogerus, R. (1922). Studien über Agrilus-arten. I-II. *Not. Ent.* 11:10-14.
- Krogerus, R (1949). Praktbaggar – Insektsvårdens ädelstenar. I Lindroth, C. H. & Notini, G. (1949). Svenska Djur. *Insekterna* :107-108. Norstedt & Söners Förlag.
- Lundberg, S. (1983). Biologiska notiser om några svenska praktbaggar. *Ent. Tidskr.* 104:82.

Bilaga 1: Föreslagna åtgärder

Åtgärd	Län	Lokal	Aktör	Finansiär	Kostnad	Prio	Genomförs
					i ÅGP		senast
Framtagnade av faktablad			Ist X	NV-ÅGP	2 500	1	2008
Framtagnade av infoskyltar			Ist X	NV-ÅGP	2 500	2	2009
Information till markägare etc	W	alla berörda	Ist W	NV-ÅGP	20 000	1	2009
Information till markägare etc	X	alla berörda	Ist X	NV-ÅGP	10 000	1	2009
Utbildningsträff /exkursion	W		Ist W	NV-ÅGP	20 000	2	2009
Utbildningsträff /exkursion	X		Ist X	NV-ÅGP	10 000	2	2009
Undersökningar substratval			Ist X	NV-ÅGP	70 000	2	2010
Undersökningar odlingsförsök			Ist X	NV-ÅGP	30 000	2	2010
Inventering av historiska lokaler	W	Plintsberg, By, Dala-Floda	Ist W	NV-ÅGP	30 000	1	2009
Inventering av historiska lokaler	X	Tönnebro	Ist X	NV-ÅGP	10 000	1	2009
Inventering av tänkbara nya lokaler	U	urval	Ist U	NV-ÅGP	35 000	2	2009
Inventering av tänkbara nya lokaler	W	urval	Ist W	NV-ÅGP	90 000	1	2009
Inventering av tänkbara nya lokaler	X	urval	Ist X	NV-ÅGP	80 000	1	2009
Inventering av tänkbara nya lokaler	Y	urval	Ist Y	NV-ÅGP	45 000	2	2009
Naturvårdsavtal	U	urval	SKS	SKS	0	1	2010
Naturvårdsavtal	W	urval	SKS	SKS	0	1	2010
Naturvårdsavtal	X	urval	SKS	SKS	0	1	2010
Naturvårdsavtal	Y	urval	SKS	SKS	0	1	2010
Naturreservatsbildning	U	urval	Ist U	NV-markåtkomst	0	1	2010
Naturreservatsbildning	W	urval	Ist W	NV-markåtkomst	0	1	2010
Naturreservatsbildning	X	urval	Ist X	NV-markåtkomst	0	1	2010
Naturreservatsbildning	Y	urval	Ist Y	NV-markåtkomst	0	1	2010
Biotopvård / restaurering	U	kända lokaler m behov	Ist U	NV-ÅGP	50 000	1	2010
Biotopvård / restaurering	W	kända lokaler m behov	Ist W	NV-ÅGP	150 000	1	2010
Biotopvård / restaurering	X	kända lokaler m behov	Ist X	NV-ÅGP	80 000	1	2010
Biotopvård / restaurering	Y	kända lokaler m behov	Ist Y	NV-ÅGP	40 000	1	2010
Odling / utplantering om behov finns		lämpliga lokaler alla län	Ist X	NV-ÅGP	100 000	2	2010
Total kostnad knuten till ÅGP-medel					875 000		

Åtgärdsprogram för rönnpraktbagge 2008–2010

RAPPORT 5818

NATURVÅRDSVERKET
ISBN: 978-91-620-5818-0
ISSN: 0282-7298

(Agrilus mendax)

Rönnpraktbagge är en av våra mest sällsynta ved- och barklevande insekter. Under de senaste femton åren har inga färskare angrepp konstaterats, men några fynd av lite äldre angrepp har konstaterats i Dalarna.

Arten lever under barken på skadade eller nyligen döda klenta rönnar i soliga varma lägen. Arten ställer stora krav på sin miljö både rörande lokalklimat, biotopens utseende och tillgången på lämpligt substrat. Artens behov av kontinuitet på ung rönn gör att den har svårt att överleva under längre tid på lokalerna. Älgbete på äldre rönnslå kan skapa lämpliga vedkvaliteter, men hårt återkommande bete på unga rönnplantor förhindrar nya rönnar från att etablera sig.

Bland de åtgärder som föreslås i programmet märks fortsatt inventering, olika undersökningar om artens krav på substrat etc, informationsåtgärder och skydd av värdefulla lokaler samt biotopvård. Beroende på utfallet av inventeringarna kan uppfödning och utplantering på nya lokaler med passande substrat och livsmiljö komma att ske.